

วิวัฒนาการเมืองการปกครองไทย

วัตถุประสงค์

1. เข้าใจและสามารถอธิบายวิวัฒนาการของการเมืองไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงปัจจุบัน
2. เข้าใจสาเหตุการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทยเมื่อ 24 มิถุนายน 2475
3. เข้าใจความหมายและแนวทางของการปฏิรูปทางการเมือง
4. เข้าใจบทบาทและอำนาจหน้าที่รัฐสภา

ความนำ

สำหรับเรื่องการเมืองการปกครองไทยบทนี้ เป็นการพูดถึงประวัติศาสตร์การเมืองของไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนกระทั่งยุคปัจจุบัน โดยต้องการสื่อถึงภาพของสถานการณ์ทางการเมืองในอดีต จนถึงการคลายตัวของอำนาจรัฐจากเผด็จการอำนาจนิยมในช่วงแรกของการปฏิวัติ 2475 มาสู่ความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นในปัจจุบัน

ประวัติการปกครองของไทย

ชาติไทยเป็นชาติที่เก่าแก่ มีภาษา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี รวมทั้งมีระเบียบปฏิบัติในการปกครอง อันเป็นเอกลักษณ์ของตนเองมากกว่า 700 ปี การปกครองของไทยในอดีตจนถึงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี 2475 ถ้าจะแบ่งออกเป็นยุคเป็นสมัยแล้ว พอจะแบ่งได้เป็น 6 ยุค 6 สมัยด้วยกัน โดยแต่ละยุคนั้นจะมีลักษณะอย่างดังนี้

สมัยกรุงสุโขทัย

เป็นลักษณะการปกครองผู้คนในครอบครัว บิดาเป็นผู้ปกครองครัวเรือน หลายครัวเรือน อยู่ในปกครองของพ่อบ้าน (ผู้อยู่ในปกครองเรียกลูกบ้าน) หลายบ้านรวมกันเป็นเมือง ผู้ปกครองเรียกว่าพ่อเมือง หลายเมืองรวมกันเป็นประเทศ ผู้ปกครองเรียกพ่อขุน ลักษณะการปกครองเป็นแบบพ่อปกครองลูก อำนาจทางการเมืองการปกครอง ทั้งหมดอยู่ในมือพ่อขุน โดยปกครองดูแลผู้คนในครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุข ผู้ใดมีทุกข์ร้อนก็หาทางปิดเป่าแก้ไขให้ วิธีการปกครองแบ่งเป็น 3 ส่วน

1. หัวเมืองชั้นใน พระเจ้าแผ่นดินปกครองเอง
2. หัวเมืองชั้นนอก ได้แก่เมืองพระยามหานคร ส่งขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยไปปกครองต่างพระเนตรพระ

กรรม

3. เมืองประเทศราช เป็นหัวเมืองไกลออกไป ถ้ามีเจ้านครปกครองอยู่แล้ว ก็ได้ครองตามเดิม เพียงแต่ให้ส่งเครื่องราชบรรณาการมาทุกปี

ประชาชนสมัยสุโขทัยมีสิทธิเสรีภาพมาก ดังที่เขียนไว้ในศิลาจารึก ซึ่งนักนิเวศศาสตร์ถือว่าเป็นธรรมนูญการปกครองฉบับแรกของไทย กำเนิดขึ้นในศตวรรษเดียวกับ Magna Carta ชาวไทยสมัยสุโขทัย มีสิทธิเสรีภาพกว้างขวางเรื่องด้วยกัน ดังที่ปรากฏในศิลาจารึก เช่น

1. เสรีภาพในเรื่องการค้า ให้สิทธิแก่ประชาชนค้าได้อย่างเต็มที่ แม้กระทั่งทองคำและไม่เก็บภาษีขาเข้าด้วย ไม่มีระบบผูกขาดการค้า ราษฎรสามัญไปมาค้าขายกันได้ โดยอิสระ

2. สิทธิในทรัพย์สิน ขอมรับการมีกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล โดยเฉพาะกรรมสิทธิ์เหนือที่ดิน ใครทำไว้ก็เป็นของตนเอง ไม่ได้ยึดเป็นรัฐ

3. สิทธิในการรับมรดก คือเมื่อราษฎรคนใดล้มตมไป บ้านเรือน ช้าง ม้า ที่นา สวนก็เป็นมรดกถึงลูกหลานจนหมด

4. สิทธิในการร้องทุกข์ สามารถเข้ากราบบังคมทูลร้องทุกข์ ถึงองค์ประมุขได้ทุกเมื่อเพราะได้สิทธิแก่ประชาชนอย่างมาก นักประวัติศาสตร์และบุคคลทั่วไปจึงยอมรับว่า การปกครองของสมัชสุโขทัยเป็นแนวทางประชาธิปไตย

สมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893-2310)

ต่างกับสมัชสุโขทัยมาก เพราะอยู่ใกล้เขมร จึงรับเอาวัฒนธรรมหลายอย่างจาก เขมรมาดัดแปลงใช้ เช่น ทางสังคมก็มีการใช้ทาส ซึ่งในสมัชสุโขทัยไม่มี ระบบการปกครองก็นำของเขมรมาใช้ คือระบบการปกครองแบบราชาธิปไตย ที่ถือว่ากษัตริย์เป็นตัวแทนจากสวรรค์ซึ่งเขมร ได้รับแบบมาจากอินเดีย เมืองไทยรับมาใช้ การปกครองจึงเปลี่ยนจากพ่อปกครองลูก มาเป็นนายปกครองว่า ความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับราษฎรก็ห่างเหินกันไป กลายเป็นความสัมพันธ์ระหว่างนายปกครองว่า ไม่ใช่พ่อกับลูก

สรุปการปกครองสมัยอยุธยา

1. อำนาจทั้งหมดอยู่ในมือกษัตริย์
2. ถือว่ากษัตริย์เป็นตัวแทนจากสวรรค์
3. กษัตริย์ปกครองราษฎรด้วยระบบเจ้าขุนมูลนาย
4. รับอิทธิพลการมีทาสจากเขมร

ลักษณะการปกครองที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ เป็นไปในแบบที่เรียกว่า อนาคตยาธิปไตย คือแบ่งส่วนราชการออกเป็นกระทรวงทบวงกรมต่าง มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบลดหลั่นกันไป ตามระเบียบที่วางไว้ การจัดระเบียบการปกครอง ในสมัยอยุธยายังคงมีการปกครองหัวเมืองแบบสมัชสุโขทัย แต่ในกรุงศรีอยุธยาซึ่งเป็นเมืองราชธานี ได้นำแบบจตุสดมภ์ของขอมมาใช้ ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 สาขา คือ

1. เวียง มีขุนเมืองเป็นผู้บังคับบัญชา ปกครอง มีหน้าที่บังคับบัญชาไพร่พลในเมืองหลวง รักษาความสงบ ปราบโจร ผู้ร้าย ดูแลทุกข์สุข ของราษฎรในเมืองหลวง
2. วัง มีขุนวังเป็นหัวหน้าฝ่ายราชสำนัก ช่วยแบ่งเบาภาระของพระมหากษัตริย์ ในราชสำนัก และรับผิดชอบด้านพิพากษาคดี ทำหน้าที่ด้านตุลาการ
3. คลัง มีขุนคลังเป็นผู้บังคับบัญชา มีหน้าที่ดูแลพระราชทรัพย์ หน้าที่ด้านสังฆการและผลประโยชน์ของแผ่นดิน ที่ได้จากตัวอากร
4. นา มีขุนนาเป็นหัวหน้ารับผิดชอบ มีหน้าที่ดูแลเรื่องส่วน ไร่นา ออกสิทธิถือที่นาสะสมเสบียงอาหาร โดยเก็บหางข้าว (ภาษีชนิดหนึ่งที่ชาวนาต้องเสียให้หลวงแทนค่านา) ไว้ในฉางสำหรับใช้ในยามขาดแคลน และยามสงคราม

ใน สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้มีการปฏิรูปการปกครอง ทรงตั้งตำแหน่งอัครเสนาบดีขึ้น 2 ตำแหน่ง คือ

1. สมุหกลาโหม มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบฝ่ายทหารทั่วราชอาณาจักร
2. สมุหนายก มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบ ฝ่ายพลเรือนทั่วราชอาณาจักร

ส่วนตำแหน่ง เสนาบดีกรมจตุสดมภ์ ทำหน้าที่เช่นเดิม แต่เปลี่ยนชื่อ ใหม่คือ

กรมเวียง (กรมเมือง) เป็น นครบาล

กรมวัง เป็น ธรรมาธิกรณ์

กรมคลัง เป็น โกษาธิบดี

กรมนา เป็น เกษตราธิการ

นอกจากนี้มีการกำหนดศักดินา คือสิทธิในการถือครองที่ดิน ที่นา แก่ผู้เป็นข้าราชการคือกำหนดว่า พลเมืองมีที่นาเท่าใด ผู้มียศมีตำแหน่งมีที่นาได้เท่าใด โดยผู้ที่มียศสูงขึ้น ไปก็จะมีที่นาได้มากขึ้นตามลำดับทุกคน มีศักดินาทั้งสิ้น เนื่องจากพระมหากษัตริย์เป็นเจ้าของที่ดินทั่วประเทศ มีสิทธิที่จะแบ่งที่ดินให้ เจ้านายขุนนาง ตามพระราชอัธยาศัย ทรงกำหนดศักดินาอันเป็นการจัดชนชั้นทางสังคมขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1998 ตั้งแต่ระดับพัน มีศักดินา 400 ไร่จนถึงยศสูงสุดคือ ยศเจ้าพระยา มีศักดินา 10,000 ไร่ ส่วนศักดินาสามัญชน คือราษฎรโดยทั่วไปมี 25 ไร่ ไพร่มีศักดินา 10-25 ไร่ และต่ำสุดคือทาสมีศักดินา 5 ไร่

สมัยธนบุรี (พ.ศ. 2310-2325)

ในสมัยธนบุรีนี้ เป็นระยะที่ชาติไทยอยู่ในช่วงที่กำลัง รวบรวมชุมชนอิสระต่างๆ ที่เกิดขึ้นหลังกรุงศรีอยุธยาแตก ตั้งเป็นอาณาจักรขึ้นใหม่ พระมหากษัตริย์ของไทยคือ พระเจ้ากรุงธนบุรี จึงทรงมีพระราชภาระในด้านการทำสงคราม เป็นส่วนมาก ทั้งทำสงครามกับพม่าและต้องปราบปรามชุมชนอิสระต่างๆ เรื่องของการปกครองจึงมิได้มีการปรับปรุงขึ้นใหม่แต่อย่างใด ลักษณะการปกครองยังคงเป็นแบบ ที่ใช้อยู่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-4 พ.ศ.2325-2411)

ในสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ก็เช่นเดียวกัน ที่ยังคงยึดรูปแบบการปกครองแบบจตุสดมภ์ ตามแบบกรุงศรีอยุธยา เพราะระยะนี้ชาติไทยก็มีภาระ หนักไปทางด้านในการทำสงคราม ป้องกันประเทศ ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางการปกครองมากนัก มีเพียงในสมัยรัชการที่ 1 ที่ได้มีการประกาศกฎหมายตราสามดวง เมื่อปี 2347 อันเป็นการเริ่มโฉมหน้าใหม่ของประวัติศาสตร์กฎหมายไทย ซึ่งเป็นการนำกฎหมายเก่าๆ ที่ใช้กันมาก่อนปี พ.ศ.2347 มาชำระสะสางกันใหม่ โดยประสงค์จะแก้ไขความไม่ยุติธรรม ความไม่เหมาะสมต่างๆ ในกฎหมายเก่าเหล่านั้น กำหนดเป็นกฎหมายใหม่ขึ้นมา และที่เรียกว่ากฎหมายตราสามดวง เพราะได้มีการประทับตราสามดวง เพื่อกันการปลอมแปลง และเพิ่มความแท้จริง เมื่อจะมีการอ้างอิง หรือนำกฎหมายดังกล่าวไปใช้ ตราสามดวงนี้ได้แก่ **ตราราชสีห์** เป็นสัตว์ในวรรณคดีไทย เป็นตราประจำตำแหน่ง สมุหนายก ต่อมาเป็นตราของกระทรวงมหาดไทย **ตราคชสีห์** เป็นสัตว์ในวรรณคดีไทยเช่นกัน ต่างจากราชสีห์ตรงที่

มีวง ตรงกับคำว่า คช ซึ่งแปลว่าช้าง เป็นตราประจำตำแหน่งสมุหกลาโหม ต่อมาเป็นตราของกระทรวงกลาโหม **ตราบัวแก้ว** เป็นภาพเทวดาถือดอกบัวเป็นตราประจำตำแหน่งโยธาธิบดี ต่อมาเป็นตราของกระทรวงการต่างประเทศ ส่วนรูปแบบและลักษณะการปกครอง โดยทั่วไปแล้ว ช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ 1-4 จะเหมือนกับการปกครองของสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นส่วนใหญ่

การปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2411-2453)

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชการที่ 5) เหตุการณ์บ้านเมืองได้ผันแปรแตกต่างไปจากเดิมเป็นอันมาก ทั้งความเจริญของบ้านเมือง ก็เพิ่มมากขึ้นการติดต่อกับต่างประเทศซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ก็มีมากขึ้น โดยเฉพาะการแสวงหาเมืองขึ้นของชาติตะวันตกที่สำคัญ 2 ชาติ คืออังกฤษ และฝรั่งเศส ที่ได้ประเทศรอบๆ ประเทศไทยเป็นเมืองขึ้น และกำลังคุกคามเข้าใกล้ประเทศไทยเข้ามาทุกขณะ อันจัดเป็นอันตรายอย่างยิ่ง ซึ่งถ้าระบบการปกครองของไทยไม่มั่นคงพอ หรือดำเนินนโยบายผิดพลาดไทยก็คงจะไม่รอดพ้นจากการล่าอาณานิคมของต่างชาติได้ แต่เพราะพระอัจฉริยภาพ ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงปราชญ์เปรี๊ยะ มองการณ์ไกล จึงทรงดำเนินรัฐประศาสน์นโยบายทางการเมือง นำประเทศไทยรอดพ้นจาก วิกฤตการณ์ของการถูกลูกคาม ทางการเมืองมาได้ อีกทั้งทรงมีพระราชประสงค์ ในอันที่จะทรงนำเอาสิ่งใหม่ๆ มาใช้ในการปกครองประเทศ แก่ไชธรรมนิยมการปกครองให้เหมาะสม ยกเลิกธรรมเนียมประเพณีที่กดขี่และอยู่ดีธรรมแก่อาณาประชาราษฎร์ ทั้งนี้เพื่อความทันสมัยและความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมือง เยี่ยงอารยประเทศ การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง และการดำเนินการต่างๆ ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จึงนับว่าเป็นการปฏิรูปการปกครอง การบริหารที่สำคัญของชาติไทย นำความเจริญรุ่งเรืองนานัปการ มาสู่ประเทศชาติและประชาชนชาวไทย สิ่งต่างๆ ที่ได้ดำเนินการ มีมากมายหลายด้าน ซึ่งล้วนแต่เป็นการวางรากฐานที่สำคัญ ของการพัฒนาความเจริญ อาจกล่าวได้ว่า สิ่งที่เป็นความเจริญ ต่างๆ ที่เป็นกันอยู่ในปัจจุบันนี้ ล้วนแต่เกิดจากการวางรากฐานมาจากสมัยรัชกาลที่ 5 แทบทั้งสิ้น ทั้งในด้านของเศรษฐกิจ สังคม การปกครองและการเมือง ในที่นี้จะขอสรุปอย่างย่อๆ ที่เป็นเพียงตัวอย่างที่สำคัญ ที่เป็นการปฏิรูปการปกครอง และมีผลสืบเนื่องมาถึงความเจริญในปัจจุบัน เช่น

1. จัดตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน 2 สภาคือ

ก. เสนาบดีสภา ประกอบด้วยขุนนางผู้ใหญ่ 12 คน ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ต่อมาเปลี่ยนเป็นรัฐมนตรีสภา ประกอบด้วยเสนาบดี 12 คน และบุคคลอื่นอีกไม่น้อยกว่า 12 คน (เป็นที่มาของคณะรัฐมนตรีในปัจจุบัน)

ข. องคมนตรีสภา เป็นสภาที่ปรึกษาของกษัตริย์ และช่วยปฏิบัติราชการอื่นตามแต่จะทรงมาหมาย ครั้งแรกทรงตั้งองคมนตรี 49 คน เพื่อทรงรับฟังความคิดเห็น จากบุคคลต่างๆ แทนที่จะฟังแต่เสนาบดีในสภาแรก เพื่อเป็นการฝึกหัด การปกครองระบบรัฐสภา

2. ยกเลิกจุดศตมภ์ ยกเลิกตำแหน่งสมุหนายก และสมุหกลาโหม จัดตั้งเป็นกระทรวงขึ้นใหม่ มี 12 กระทรวง มีเสนาบดีประจำทุกกระทรวงเป็นหัวหน้า เสนาบดีเหล่านี้รวมกันเป็น เสนาบดีสภา กระทรวงที่ตั้งขึ้นมามีดังนี้

1. กระทรวงมหาดไทย
2. กระทรวงกลาโหม
3. กระทรวงนครบาล
4. กระทรวงการต่างประเทศ
5. กระทรวงวัง
6. กระทรวงเกษตราธิการ
7. กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ
8. กระทรวงยุติธรรม
9. กระทรวงยุทธานธิการ
10. กระทรวงธรรมการ
11. กระทรวงโยธาธิการ
12. กระทรวงมูรธาธิการ

ต่อมาเมื่อสิ้นสมัยรัชกาลที่ 5 กระทรวงต่างๆคงเหลือ 10 กระทรวง โดยยุบกระทรวงมูรธาธิการ เข้าอยู่ในกระทรวงวังและยุบกระทรวงยุทธานธิการเข้ากับกระทรวงกลาโหม นอกจากนี้ ยังได้ทรงปรับปรุงการปกครอง และราชการส่วนภูมิภาค และราชการส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์ที่ใช้มาจนปัจจุบันนี้

3. การปรับปรุงภาษีอากร ให้เป็นธรรมและวางระเบียบให้รัดกุมยิ่งขึ้น ให้มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบด้านนี้โดยตรง

4. มีการปฏิรูปสังคม โดยการเลิกทาส ซึ่งดำเนินการเป็นขั้นๆ จนในที่สุดก็เลิกได้ทั้งหมด โดยไม่กระทบกระเทือนผู้เป็นนายแต่อย่างใดทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังได้ยกเลิกระบบไพร่ซึ่งใช้มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ทรงประกาศใช้ พ.ร.บ. ลักษณะการเกณฑ์ทหาร พ.ศ.2448 คือเป็นทหาร 2 ปี แล้วปลดออก ทำให้มีอิสระในการประกอบอาชีพมากขึ้น

การปกครองของไทยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองปี พ.ศ.2475

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) พระองค์ได้ดำเนินนโยบายเจริญรอยตามพระยุคลบาท ของพระราชบิดา (รัชกาลที่ 5) ทั้งในการจัดระเบียบบริหารราชการ ทรงปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไขบางสิ่งบางอย่าง ให้เหมาะสม ทันสมัยอยู่เสมอ ในเรื่องของการปกครอง ก็ได้ทรงวางรากฐานสำคัญ ในการนำประชาชนไปสู่การปกครองแบบประชาธิปไตย โดยการส่งเสริมการศึกษา ทรงตราพระราชบัญญัติ ประถมศึกษาขึ้น ใช้เมื่อปี พ.ศ. 2464 ทรงโปรดให้สร้างเมืองสมมุติขึ้นชื่อ สุโขทัยธานี ในบริเวณพระราชวังดุสิต ให้เป็นเมืองที่ปกครองแบบประชาธิปไตย ให้ประชาชนในเมืองมีสิทธิเลือกผู้แทน ไปทำหน้าที่ปกครอง ให้

ประชาชนรู้จักการอภิปราย ได้แย่งแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งกันและกันได้ ในสภา เป็นการฝึกความพร้อมให้แก่ประชาชน ให้รู้และเข้าใจในวิธีการแบบประชาธิปไตย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงมีแนวความคิดที่จะให้ประเทศไทย ได้ปกครองแบบประชาธิปไตยต่อไป

ครั้นถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) ก็ยังทรงมีพระราชประสงค์อย่างแรงกล้าที่จะให้ประเทศไทยได้ปกครองแบบประชาธิปไตย ทรงเตรียมการต่างๆที่จะเป็นหนทาง นำไปสู่การปกครองแบบประชาธิปไตย ถึงกับโปรดให้ร่างรัฐธรรมนูญขึ้นมาเตรียมจะพระราชทานแก่ปวงชนชาวไทย ในโอกาสวันฉลองการตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ ครบรอบ 150 ปี แต่ คณะอภิรัฐมนตรีสภา ที่เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับราชการแผ่นดิน ได้ทักท้วงว่ายังไม่ถึงเวลาอันควร เพราะประชาชนยังมีพื้นความรู้ทางการเมืองน้อย โดยเฉพาะยังไม่เข้าใจเกี่ยวกับคำว่าประชาธิปไตย ซึ่งจากพระราชหฤทัยไปทางประชาธิปไตยของพระองค์รัชกาลที่ 7 ดังกล่าวนี เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ “ คณะราษฎร ” กล้าที่จะทำการยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครอง

อย่างไรก็ดีในสมัยรัชกาลที่ 7 ก็ได้ทรงเตรียมประเทศ เพื่อไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย โดยมีการจัดตั้งสภาขึ้นหลายสภาคือ

1. เสนาบดี ซึ่งประกอบด้วยเสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ ทำหน้าที่เกี่ยวกับงานราชการกระทรวงต่างๆ
2. อภิรัฐมนตรีสภา เป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดินระดับสูง ของประเทศ ประกอบด้วยเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงที่มีความรู้ความสามารถ
3. องคมนตรีสภา เป็นที่ปรึกษาส่วนพระองค์ ทรงเลือกสรรพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการผู้ใหญ่ทั้งในและนอกราชการ ซึ่งทรงคุณวุฒิ ความสามารถ และเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย ตั้งขึ้นเป็นกรรมการองคมนตรี มีหน้าที่รับโครงการพระราชดำริ ไปวินิจฉัยและเสนอความเห็น อันพึงเป็นประโยชน์แก่แผ่นดินแทนประชาชน อันเป็นการฝึกหัดวิถีรัฐสภาในอนาคต

รัฐบาลไทยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองปี พ.ศ.2475

ภายหลังจากประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครอง จากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นประชาธิปไตยเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 เป็นต้นมา ก็ได้มีการจัดตั้งรัฐบาลที่ประกอบด้วย ตัวแทนของประชาชนขึ้นบริหารประเทศ ประเทศไทยเลือกเอากการปกครองแบบประชาธิปไตยระบบรัฐสภา อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ดังนั้นรัฐบาลของไทยเราจึงเป็นรัฐบาลแบบคณะรัฐมนตรี (Cabinet) แต่รัฐบาลชุดแรกที่ตั้งขึ้นนั้นยังไม่ชื่อคณะรัฐมนตรี แต่ไปใช้ชื่อ “ คณะกรรมการราษฎร ” ซึ่งประกอบด้วยประธานคณะกรรมการราษฎร เป็นหัวหน้ากับ “ กรรมการราษฎร ” เกี่ยวกับการใช้คำเรียกชื่อคณะรัฐบาลนี้ ขณะที่รัฐบาลกำลังเปิดประชุม เพื่อพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ ที่จะประกาศใช้เป็นฉบับถาวร (ฉบับ 10 ธันวาคม) นั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานข้อกังขามายังพระยามโนปกรณนิติธาดาว่า การใช้คำว่า “ กรรมการราษฎร ” แทน Minister หรือ “ เสนาบดี ” ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น ทรงเห็นว่าไม่เหมาะสม ในฐานะที่กรุงสยามมีกษัตริย์ คำว่า “ กรรมการราษฎร ” นี้ก็ไปทาง Commissar ของโซเวียตรัสเซีย ซึ่งปกครองแบบรีพับลิค (Reprblic) ที่ประชุมจึงได้ถกเถียงกันถึงคำๆ นี้ ในที่สุดจึงลงมติ ให้ใช้คำว่า “ รัฐมนตรี ” แทน

“กรรมการราษฎร” และใช้คำว่า “นายกรัฐมนตรี” แทน “ประธานคณะกรรมการราษฎร” และนี่คือที่มาของคำว่า รัฐมนตรี (สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี 2535 : 77) และตั้งแต่นั้นมาในรัฐธรรมนูญทุกฉบับ จะเรียกรัฐบาลว่า คณะรัฐมนตรี ซึ่งตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปีพ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน ไทยเรามีคณะรัฐมนตรีถึง 53 ชุด มีนายกรัฐมนตรี 22 คนคณะรัฐมนตรีบางชุดก็มีจำนวนมาก บางชุดก็มีจำนวนน้อย แล้วแต่สถานการณ์บ้านเมืองคณะรัฐมนตรีชุดต่างๆ มีช่วงเวลาอยู่ในตำแหน่ง และสาเหตุของการสิ้นสุดตำแหน่งดังต่อไปนี้

รัฐบาลในระบอบประชาธิปไตย

นับแต่ตั้งประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นประชาธิปไตย เมื่อ 24 มิถุนายน 2475 ประเทศไทยเราได้มีรัฐบาลมาแล้วจนถึงปัจจุบัน 55 ชุด คือ

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 1 (28 มิถุนายน – 9 ธันวาคม 2475)

พระยามโนปกรณนิติธาดา (ก้อน หุตะสิงห์) เป็นประธานกรรมการราษฎร หรือนายกรัฐมนตรี สิ้นสุดวาระเนื่องจากการประกาศและบังคับใช้ “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475” เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2475

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 2 (10 ธันวาคม 2475 – 1 เมษายน 2476)

พระยามโนปกรณนิติธาดา (ก้อน หุตะสิงห์) เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระเนื่องจากมีพระราชกฤษฎีกาให้ปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 3 (1 เมษายน – 20 มิถุนายน 2476)

พระยามโนปกรณนิติธาดา (ก้อน หุตะสิงห์) เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระเนื่องจากการรัฐประหาร เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2476 ของ “คณะทหารบก ทหารเรือ” อันมีนายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) เป็นหัวหน้า มีนายพันโทหลวงพิบูลสงคราม (แปลก จิตตะสังคะ) เป็นเลขานุการฝ่ายทหารบก นายนาวาโทหลวงศุภชลาศัย (บुक ศุภชลาศัย) เป็นเลขานุการฝ่ายทหารเรือ

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 4 (21 มิถุนายน 2546 – 25 ธันวาคม 2476)

นายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระตาม “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475” เพราะการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2476

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 5 (16 ธันวาคม 2476 – 22 กันยายน 2477)

นายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระเนื่องจากสภาผู้แทนราษฎรไม่เห็นด้วยกับการเซ็นสัญญาตกลงระหว่างประเทศเรื่องการควบคุมจำกัดยาง

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 6 (22 กันยายน 2477 – 28 กรกฎาคม 2480)

นายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระเนื่องจากกระทู้ถามเรื่องเกี่ยวกับการขายที่ดินของพระคลังข้างที่ของนายเลียง ไชยกาล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี และยุติเปิดอภิปรายทั่วไป เพื่อลงมติไม่ไว้วางใจของนายไต้ ปาณิกบุตร สมาชิกสภาจังหวัดพระนคร นายกรัฐมนตรีจึงได้ลาออกเพื่อเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายดำเนินการสอบสวน

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 7 (9 สิงหาคม – 21 ธันวาคม 2480)

นายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระตาม “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475” เพราะการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน 2480

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 8 (21 ธันวาคม 2480 – 18 ธันวาคม 2481)

นายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระตาม “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475” เพราะการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2481 ทั้งนี้เนื่องจากรัฐบาลเพิ่มติดสภาผู้แทนราษฎร ในญัตติขอให้แก้ไขข้อบังคับของสภาผู้แทนราษฎร เกี่ยวกับวิธีการเสนอร่างงบประมาณของนายถวิล อุดล สมาชิกสภาจังหวัดร้อยเอ็ดและพวก เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2481 จึงได้ประกาศยุบสภาเมื่อวันที่ 11 กันยายน 2481

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 9 (16 ธันวาคม 2481 – 6 มีนาคม 2485)

นายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม (แปลก จิตตะสังคะ) เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระเพราะรัฐบาลลาออก เพื่อเปิดโอกาสให้มีการเปลี่ยนแปลงคณะรัฐมนตรีเสียใหม่ให้เหมาะสมกับสถานการณ์เนื่องจากเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2484 ญี่ปุ่นขอเดินทัพผ่านไทย และเมื่อวันที่ 25 มกราคม 2485 ประเทศไทยได้ประกาศสงครามกับบริเตนใหญ่และสหรัฐ

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 10 (7 มีนาคม 2485 – 1 สิงหาคม 2487)

จอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระเนื่องจากสภาผู้แทนราษฎรไม่อนุมัติพระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2487 และไม่อนุมัติพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบุริมฉัตร เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2487 นายกรัฐมนตรีจึงได้ลาออก

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 11 (1 สิงหาคม 2487 – 31 สิงหาคม 2488)

นายพันตรีควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระเนื่องจากสงครามยุติ นายกรัฐมนตรีจึงได้ลาออก “เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีความเหมาะสมในอันที่จะยังมีศรัทธาและดำเนินการเจรจาเพื่อความวัฒนาถาวรของชาติ เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบไป”

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 12 (31 สิงหาคม – 17 กันยายน 2488)

นายทวี บุญเกตุ เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระเนื่องจากนายกรัฐมนตรีลาออกด้วยเหตุผลเพราะ “ภารกิจเร่งที่รัฐบาลนี้พึงปฏิบัติได้สำเร็จ ล่วงไปแล้ว ต่อไปก็เป็นปัญหาการเมือง การทำความเข้าใจอันดีของฝ่ายสหประชาชาติ จึงเปิดโอกาสให้ผู้ที่เหมาะสมได้เข้ารับบริหารประเทศสืบแทนต่อไป”

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 13 (17 กันยายน 2488 – 31 มกราคม 2489)

ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระตาม “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2482 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2483 และแก้ไขเพิ่มเติมพุทธศักราช 2485” เพราะการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2489 หลังจากยุบสภาเมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2488

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 14 (31 มกราคม 2489 – 24 มีนาคม 2489)

นายพันตรีควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระเนื่องจากแพ้ตีสภาผู้แทนราษฎร เรื่องพระราชบัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชาชนในภาวะคับขัน ของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดอุบลราชธานี และพวก นายกรัฐมนตรี จึงได้ลาออก

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 15 (24 มีนาคม – 1 มิถุนายน 2489)

นายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระตามรัฐธรรมนูญภายหลังการประกาศและบังคับใช้ “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489” เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2489 และ เลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2489

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 16 (11 มิถุนายน 2489 – 21 สิงหาคม 2489)

นายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระเนื่องจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอนันตมหิตล รัชกาลที่ 8 เสด็จสวรรคต นายกรัฐมนตรี จึงได้ลาออกโดยที่ยังไม่ทันได้ตั้งคณะรัฐมนตรี

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 17 (23 สิงหาคม 2489 – 30 พฤษภาคม 2490)

นายพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระเนื่องจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคประชาธิปัตย์ได้เสนอญัตติเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจ ระหว่างวันที่ 19 – 27 พฤษภาคม 2490 แม้รัฐบาลจะได้รับความไว้วางใจด้วยคะแนน 86 ต่อ 55 งต ออกเสียง 16 แต่นายกรัฐมนตรีก็ยื่นใบลาออกเพื่อให้โอกาสได้มีการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีใหม่

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 18 (30 พฤษภาคม – 8 พฤศจิกายน 2490)

นายพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระเนื่องจากการรัฐประหารของ “คณะทหารของชาติ” เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2490 โดยพลโท ผิน ชุณหะวัณ นายทหารกองหนุนเป็นหัวหน้า

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 19 (10 พฤศจิกายน 2490 – 6 กุมภาพันธ์ 2491)

นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระตาม “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2490” เพราะการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 29 มกราคม 2491

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 20 (21 กุมภาพันธ์ – 8 เมษายน 2491)

นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระเนื่องจาก “คณะรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน 2490” ทำรัฐประหารเจียบ บีบบังคับให้ลาออก

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 21 (8 เมษายน 2491 – 24 มิถุนายน 2493)

จอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระตามรัฐธรรมนูญภายหลังการประกาศและบังคับใช้ “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492” เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2492 และการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพิ่มตามบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2492

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 22 (25 มิถุนายน 2492 – 29 พฤศจิกายน 2494)

จอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระเนื่องจากการรัฐประหารของ “คณะรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน 2490” ซึ่งตั้งชื่อใหม่ว่า “คณะทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ ตำรวจ ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 คณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490” มีพลเอกผิน ชุณหะวัณ ผู้บัญชาการทหารบกเป็นหัวหน้า

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 23 (29 พฤศจิกายน – 6 ธันวาคม 2494)

จอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระหลังจากการ “คณะบริหารประเทศชั่วคราว” ของ “คณะทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ ตำรวจ ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 คณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490” รับสนองพระบรมราชโองการประกาศให้สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 24 (6 ธันวาคม 2494 – 23 มีนาคม 2495)

จอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระตาม “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2495” และการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2495

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 25 (24 มีนาคม 2495 – 26 กุมภาพันธ์ 2500)

จอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระตาม “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2495” เพราะการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2500

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 26 (21 มีนาคม 2500 – 16 กันยายน 2500)

จอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระเนื่องจากการ รัฐประหาร เมื่อวันที่ 16 กันยายน 2500 ของกลุ่มบุคคลที่เรียกตนเองว่า “คณะทหาร” อันมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้บัญชาการทหารบก เป็นหัวหน้า

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 27 (21 กันยายน 2500– 26 ธันวาคม 2500)

นายพจน์ สารสิน เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระตาม “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2495” เพราะการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2500

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 28 (1 มกราคม 2501– 20 ตุลาคม 2501)

พลโทถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระเนื่องจากนายกรัฐมนตรีเห็นว่า “การบริหารราชการแผ่นดินไม่อาจดำเนินไปให้บรรลุผลตามความปรารถนาได้” จึงได้ลาออก และเข้าร่วมทำรัฐประหารกับ “คณะปฏิวัติ” อันมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้บัญชาการทหารสูงสุดทหารบก เป็นหัวหน้า ในคำวันที่ 20 ตุลาคม 2501

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 29 (9 กุมภาพันธ์ 2502 – 8 ธันวาคม 2506)

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระเนื่องจากการอสังกรรมของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 30 (9 ธันวาคม 2506 – 7 มีนาคม 2512)

พลเอกถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระตาม “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511” เพราะการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2512

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 31 (7 มีนาคม 2512 – 17 พฤศจิกายน 2514)

จอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระเนื่องจากการรัฐประหารเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 ของ “คณะปฏิวัติ” อันมีจอมพลถนอม กิตติขจร ผู้บัญชาการทหารสูงสุด เป็นหัวหน้า

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 32 (18 ธันวาคม 2515 – 14 ตุลาคม 2516)

จอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระเพราะพลังนักศึกษา ประชาชน ชุมนุมกันขับไล่ เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 กระทั่งไม่สามารถอยู่ในตำแหน่งได้ จึงจำใจต้องลาออกและเดินทางออกนอกประเทศ

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 33 (14 ตุลาคม 2516 – 22 พฤษภาคม 2517)

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระเนื่องจากนายกรัฐมนตรีลาออกด้วยเหตุผลว่า “สถานการณ์ไม่เอื้ออำนวยให้ข้าพเจ้าและรัฐบาลนี้คงอยู่ปฏิบัติหน้าที่จนกว่าจะมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ”

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 34 (27 พฤษภาคม 2517 – 14 กุมภาพันธ์ 2518)

นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระตาม “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517” เพราะการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ 26 มกราคม 2518

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 35 (15 กุมภาพันธ์ – 13 มีนาคม 2518)

ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระตาม “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517” เนื่องจากไม่ได้รับความไว้วางใจจากสภาผู้แทนราษฎร

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 36 (14 มีนาคม 2518 – 12 มกราคม 2519)

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระตาม “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517” เพราะการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 4 เมษายน 2519 ภายหลังจากยุบสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 12 มกราคม 2519

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 37 (20 เมษายน – 23 กันยายน 2519)

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระเพราะนายกรัฐมนตรีลาออก

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 38 (25 กันยายน 2519 – 5 ตุลาคม 2519)

ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี

สิ้นสุดวาระเนื่องจากรัฐประหารเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ของ “คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน” อันมี พลเรือเอกสฤษดิ์ ชลออยู่ เป็นหัวหน้า

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 39 (8 ตุลาคม 2519 – 19 ตุลาคม 2520)

นายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรี สิ้นสุดวาระเนื่องจากการทำรัฐประหาร เมื่อ 20 ตุลาคม 2520 ของ “คณะปฏิวัติ” อันมีพลเรือเอกสฤษดิ์ ชลออยู่ เป็นหัวหน้า

รัฐมนตรีชุดที่ 40 (11 พฤศจิกายน 2520 – 21 ธันวาคม 2522)

พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นนายกรัฐมนตรี สิ้นสุดวาระตาม “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521” เพราะการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 22 เมษายน 2522

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 41 (12 พฤษภาคม 2522 – 3 มีนาคม 2523)

พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นนายกรัฐมนตรี สิ้นสุดวาระเนื่องจากนายกรัฐมนตรีลาออก

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 42 (3 มีนาคม 2523 – 19 มีนาคม 2526)

สืบเนื่องมาจากการที่ พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ได้ประกาศลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2523 ต่อมาได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ผู้บัญชาการทหารบก ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบแทน

สิ้นสุดตามวาระ “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521” โดยการยุบสภาให้มีการเลือกตั้งใหม่ กรณีเกิดการขัดแย้งระหว่างพรรคการเมืองร่วมรัฐบาล คือ พรรคกิจสังคมและพรรคชาติไทย เกี่ยวกับการจัดซื้อน้ำมันจากประเทศซาอุดีอาระเบีย ต่อมาได้มีรัฐมนตรีจำนวนมากลาออกจากตำแหน่ง เพื่อเปิดโอกาสให้นายกรัฐมนตรีปรับปรุงคณะรัฐมนตรีเสียใหม่

เมื่อ 11 มีนาคม 2524 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี อีกครั้งหนึ่ง (เปรม 2) คณะรัฐมนตรีคณะนี้สิ้นสุดลงจากการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีของพลเอกเปรมอีกครั้งหนึ่ง

เมื่อ 19 ธันวาคม 2524 มีพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง (เปรม 3) คณะรัฐมนตรีชุดนี้สิ้นสุดลงโดยการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีของพลเอกเปรม **คณะรัฐมนตรีชุดที่ 43** (30 เมษายน 2526 – 5 สิงหาคม 2529)

พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรี (เปรม 4) ที่เป็นผลมาจากการปรับปรุงคณะรัฐมนตรี และรัฐมนตรีคณะนี้ได้สิ้นสุดลง โดยการมีพระราชกฤษฎีกายุบสภา เพื่อให้มีการได้เลือกตั้งใหม่ในวันที่ 27 กรกฎาคม 2529

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 44 (5 สิงหาคม 2529 – 3 สิงหาคม 2531)

พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ หลังจากมีการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อ 27 กรกฎาคม 2529 ก็ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (เปรม 5) เมื่อวันที่ 5 สิงหาคม 2529 และคณะรัฐมนตรีชุดนี้สิ้นสุดลง เพราะการยุบสภาอีกครั้ง **คณะรัฐมนตรีชุดที่ 45** (4 สิงหาคม 2529-9 ธันวาคม 2531)

ภายหลังการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2531 ผลจากการดำเนินการทางการเมืองรวมพรรคการเมืองจำนวนหนึ่งเพื่อทำหน้าที่รัฐบาล พรรคชาติไทยซึ่งมีที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรมากที่สุดทำหน้าที่เป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2531 พลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี คนที่ 17 และต่อมาเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2531 จึงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งรัฐมนตรี

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 46 (9 ธันวาคม 2531-23 กุมภาพันธ์ 2534)

พลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรี พล.อ.สุนทร คงสมพงษ์ และพล.อ.สุจินดา คราประยูร ในนาม ‘คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ’ ทำการรัฐประหารยึดอำนาจการปกครองรัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ เมื่อ 23 กุมภาพันธ์ 2534 และได้เชิญ อานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรี

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 48 (7 เมษายน 2535- 9 มิถุนายน 2535)

พลเอก สุจินดา คราประยูร เป็นนายกรัฐมนตรี สิ้นสุดลงเนื่องจากเกิดเหตุการณ์ไม่สงบขึ้นเมื่อ 17-20 พฤษภาคม 2535 ประท้วงต่อต้านพลเอกสุจินดา คราประยูร ไม่ต้องการให้เป็นนายกรัฐมนตรี โดยอ้างว่าไม่ได้มาจากการ พลเอกสุจินดา คราประยูร จึงลาออกจากตำแหน่ง

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 49 (10 มิถุนายน 2535- 23 กันยายน 2535)

นายอานันท์ ปันยารชุนเป็นนายกรัฐมนตรี สิ้นสุดลงเนื่องจากมีพระราชกฤษฎีกายุบสภาเพื่อจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 50 (23 กันยายน 2535-13กรกฎาคม 2538)

นายชวน หลีกภัยเป็นนายกรัฐมนตรี สิ้นสุดลงเนื่องจากมีพระราชกฤษฎีกายุบสภาเพื่อจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 51 (13 กรกฎาคม 2538- 25 พฤศจิกายน 2539)

นายบรรหาร ศิลปอาชา เป็นนายกรัฐมนตรี สิ้นสุดลงเนื่องจากมีพระราชกฤษฎีกายุบสภาเพื่อจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 52 (25 พฤศจิกายน 2539- 9 พฤศจิกายน 2540)

พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ เป็นนายกรัฐมนตรี สิ้นสุดลงเนื่องจากนายกรัฐมนตรีลาออกจากตำแหน่ง

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 53 (9 พฤศจิกายน 2540- 9 กุมภาพันธ์ 2544)

นายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรี สิ้นสุดลงเนื่องจากนายกรัฐมนตรีลาออกจากตำแหน่ง

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 54 (17 กุมภาพันธ์ 2544 2535- 11 มีนาคม 2548)

พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตรเป็นนายกรัฐมนตรี สิ้นสุดลงเนื่องจากมีพระราชกฤษฎีกาเพื่อจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่

คณะรัฐมนตรีชุดที่ 55 (11 มีนาคม 2548- 2 เมษายน 2549)

พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตรเป็นนายกรัฐมนตรี สิ้นสุดลงเนื่องจากมีพระราชกฤษฎีกายุบสภาเพื่อจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่

การปฏิวัติรัฐประหารของไทย

การที่ไทยมีคณะรัฐมนตรีมากมายหลายชุด บางชุดก็อยู่ในตำแหน่งในช่วงเวลาอันสั้น และส่วนมากแล้ว มักจำอยู่ในตำแหน่งไม่ครบวาระ ทั้งนี้เป็นเพราะมักจะมี การแย่งชิงอำนาจกันเอง ในหมู่ของคณะที่ยึดอำนาจ เปลี่ยนการปกครอง ซึ่งบางครั้งก็จะใช้วิธีการ ยึดอำนาจโดยการใช้อำนาจ บางครั้งจะใช้วิธียึดอำนาจแบบเงียบๆ ไม่มีการเคลื่อนย้ายกำลัง แต่จะใช้วิธีการบีบบังคับให้ลาออก หรือจี้บังคับให้ลาออกจากตำแหน่ง การพยายามใช้กำลังยึดอำนาจการปกครองนี้ ที่ทำไม่สำเร็จกลายเป็นกบฏไปก็หลายครั้ง และที่ทำการยึดอำนาจได้สำเร็จก็มีหลายครั้งเช่นกัน พอสรุปวันเวลาของการยึดอำนาจ และคณะผู้ทำการยึดอำนาจได้สำเร็จโดยนับตั้งแต่ เปลี่ยนการปกครองเมื่อ 24 มิถุนายน 2475 ได้ดังนี้

ครั้งที่ 1 เป็นรัฐประหารเงียบเมื่อ 20 มิ.ย. 2476 นำโดย พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนายึดอำนาจการปกครองจากพระยามโนปกรณนิติธาดา ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น

ครั้งที่ 2 ทำรัฐประหารเมื่อ 8 พ.ย. 2490 นำโดยพลโทผิน ชุณหะวัณ ยึดอำนาจการปกครองจาก พลตรีถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรี

ครั้งที่ 3 ทำรัฐประหารเมื่อ 29 พ.ย. 2494 นำโดยพลเอกผิน ชุณหะวัณ เป็นรัฐประหารเงียบอีกครั้งหนึ่ง เพราะไม่มีการเคลื่อนย้ายกำลังทหารอย่างเอิกเกริก และไม่มีการเสียเลือดเนื้อแต่อย่างใด คณะทหารทำการ

รัฐประหาร เพื่อจะยกเลิกรัฐธรรมนูญที่ใช้อยู่ (ฉบับที่ 5 ปี 2492) และนำรัฐธรรมนูญฉบับที่ 2 (10 ธ.ค. 2475) กลับมาใช้ ตรงกับสมัยที่จอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี

ครั้งที่ 4 ทำรัฐประหารเมื่อ 16 ก.ย. 2500 นำโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยึดอำนาจการปกครองจาก จอมพลแปลก พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี

ครั้งที่ 5 คณะทหารใช้ชื่อว่า คณะปฏิวัติ นำโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำการยึดอำนาจการปกครองเมื่อ 25 ต.ค. 2501 ในสมัยที่จอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี

ครั้งที่ 6 จอมพลถนอม กิตติขจร ตั้งตนเป็นหัวหน้าคณะปฏิวัติ ทำการยึดอำนาจเมื่อ 17 พ.ย. 2514 ในสมัยที่ตนเป็นนายกรัฐมนตรี จึงเรียกว่าเป็นการปฏิวัติตนเอง

ครั้งที่ 7 คณะทหารใช้ชื่อว่า คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน นำโดยพลเรือเอกสัจด์ ชลออยู่ ทำการยึดอำนาจการปกครองเมื่อ 6 ต.ค. 2516 ในสมัยที่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี เนื่องจากเกิดเหตุการณ์วุ่นวาย และรัฐบาลคุมสถานการณ์ไม่ได้และต่อมา ทำการปฏิวัติเมื่อ 20 ต.ค. 2520 นำโดยพลเรือเอกสัจด์ ชลออยู่ ยึดอำนาจการปกครองโดยใช้ชื่อว่า คณะปฏิวัติ ในสมัยที่นายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรี

ครั้งที่ 8 คณะทหารใช้ชื่อว่า คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ มีพลเอกสุนทร คงสมพงษ์ เป็นหัวหน้า ทำการยึดอำนาจการปกครองจาก พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อ 23 ก.พ. 2534

ครั้งที่ 9 พล.อ.สนธิ บุญยรัตกลิน ทำการรัฐประหารยึดอำนาจการปกครองรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2549 โดยมี พล.อ.สนธิ บุญยรัตกลิน เป็นหัวหน้าคณะปฏิรูปฯ

จากการที่มีการยึดอำนาจการปกครอง ที่มีอยู่หลายครั้งนี้ จะเห็นว่าคณะที่ยึดอำนาจมักจะตั้งตัวเองเป็นคณะรัฐประหารบ้าง คณะปฏิวัติบ้าง คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินบ้าง และล่าสุดตั้งเป็นคณะผู้รักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ อันที่จริงคำว่าปฏิวัติมีความแตกต่างกับคำว่ารัฐประหารหรือปฏิรูป คำว่าปฏิวัติ (Revolution) คือการยกเลิกระบอบการปกครองเดิม เพื่อสร้างระบอบการปกครองที่เหมาะสม กับวัตถุประสงค์ของการปฏิวัติขึ้นใหม่ ด้วยเหตุนี้จึงมีการยกเลิกรัฐธรรมนูญ ยุบสภาผู้แทนราษฎร ยกเลิกพรรคการเมือง และโค่นรัฐบาลที่ได้บริหารประเทศอยู่ขณะนั้น แต่คำว่ารัฐประหาร (Coup d'Etat) โดยปกติมีความมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนคณะบุคคลเข้าเป็นรัฐบาล ทำการขับไล่รัฐบาลเก่าออกไป ตลอดจนปรับปรุงสภาผู้แทนราษฎรได้ตรงกับความต้องการของผู้ทำการรัฐประหาร ส่วนคำว่าปฏิรูป (Reform) มีความหมายเป็นการกระทำการในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง อย่างรอบด้าน ไปสู่เป้าหมายที่ผู้กระทำการได้วางไว้ สำหรับการยึดอำนาจการปกครองของไทยเรานั้น ถ้าดูจากการกระทำจะคล้ายๆ กัน คือยกเลิกรัฐธรรมนูญยุบสภาผู้แทนราษฎร ยุบพรรคการเมือง เปลี่ยนคณะผู้บริหารประเทศใหม่ เราไม่เคยยกเลิกระบอบการปกครอง ระบบสังคม ระบบเศรษฐกิจ ก็ยังคงเหมือนเดิม ดังนั้นถ้าดูจากการกระทำ การยึดอำนาจของเราก็เป็นเพียงแต่รัฐประหาร มีเพียงครั้งเดียวที่ยึดอำนาจเมื่อ 24 มิ.ย. 2475 เท่านั้นที่เข้าขั้นเป็นการปฏิวัติ เพื่อเปลี่ยนระบอบการปกครอง แต่ในปัจจุบันเรามักจะใช้ เรียกการยึดอำนาจการปกครอง ว่าเป็นการปฏิวัติเสมอไป

สรุปท้ายบท

การปกครองของไทย ก่อนที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 นั้น แบ่งเป็น 5 สมัยด้วยกันคือ สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยกรุงธนบุรี สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-4) และสมัยปฏิรูปการปกครองแผ่นดินในสมัยรัชกาลที่ 5 ในสมัยต่างๆ เหล่านี้ ระบบการปกครองแผ่นดินเป็นแบบเดียวกัน คือ อำนาจสูงสุดในการปกครองอยู่กับพระมหากษัตริย์เท่านั้น ซึ่งสามารถจะกำหนดหลักเกณฑ์ต่างๆ ได้โดยเด็ดขาดแต่ตั้งแต่ยุคสมัยของการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินมา ก็มีแนวโน้มหลายอย่าง ที่แสดงถึงความตั้งใจของพระมหากษัตริย์ ผู้ปกครองประเทศ ที่จะให้ประเทศไทยเราได้มีการ ปกครองแบบประชาธิปไตย เพียงแต่จะให้ประชาชนมีความพร้อม ทั้งในเรื่องของความรู้ความเข้าใจในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย และในเรื่องของการศึกษา แต่ในระหว่างนั้น มีเหตุการณ์หลายอย่างที่เป็นสาเหตุก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองขึ้น และอาจจะ เป็นเพราะไทยเราเปลี่ยนการปกครองมากเป็นระบอบประชาธิปไตย ในขณะที่ประชาชนที่ส่วนใหญ่มักยังไม่พร้อมนี้เอง ทำให้ประชาธิปไตยของไทยต้องล้มลุกคลุกคลานเป็นไปอย่างไม่ราบรื่น มีการแย่งชิงอำนาจกันเองโดยใช้กำลังบ่อยครั้ง รัฐบาล หรือฝ่ายบริหาร ที่มีขึ้นตามครรลองของประชาธิปไตย ก็มักจะอยู่ในตำแหน่งได้ไม่นาน ต้องเปลี่ยนรัฐบาลบ่อยๆ โดยในช่วง 65 ปีตั้งแต่เปลี่ยนการปกครองมา มีรัฐบาลถึง 53 ชุด และอำนาจในการปกครองส่วนใหญ่อยู่ในมือของทหาร นายกรัฐมนตรีส่วนมากก็เป็นทหาร มีนายกรัฐมนตรีที่เป็นพลเรือนเพียงไม่กี่คนในจำนวนนายกรัฐมนตรี 22 คน และถึงแม้ว่าจะมีการเลือกตั้ง แต่บุคคลที่มาเป็นนายกรัฐมนตรี ส่วนมากจะมาจากบุคคลภายนอก ที่ไม่ได้เป็น ส.ส. และถ้าเป็นนายกรัฐมนตรีที่เป็นทหารแล้ว ก็มักจะอยู่ในตำแหน่งได้นานกว่า นายกรัฐมนตรีที่เป็นพลเรือน จึงมักจะกล่าวกันว่า ประชาธิปไตยของไทยนั้น เป็นเพียงแค่ครึ่งใบ จำเป็นต้องมีการปฏิรูปทางการเมืองเพื่อให้เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น แต่จนถึงบัดนี้ ประชาธิปไตยของไทยเรายังไม่สมบูรณ์พอการเมืองของไทยยังไม่มั่นคง รัฐบาลที่ตั้งขึ้นมายังหาความแน่นอนไม่ได้ว่าจะอยู่ในตำแหน่งได้นานแค่ไหน จะครบวาระหรือไม่ และส่วนใหญ่ก็มักจะ ไม่ครบวาระ ดังที่คาดการณ์ไว้ การเมืองของไทยกว่าจะเข้าที่ เข้าทางมีความมั่นคง ก็คนต้องใช้เวลาอีกสักกระยะหนึ่ง จะช้าหรือเร็วเพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับประชาชนว่าจะมีความรู้ความเข้าใจในระบบประชาธิปไตยมากน้อยเพียงใด และให้ความสนใจในการเมืองการปกครองอย่างจริงจังแค่ไหน เพราะประชาชนเท่านั้น ที่สามารถกำหนดทิศทางทางการเมืองได้

คำถามประจำบท

1. พัฒนาการของการเมืองไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย จนถึงปัจจุบัน แบ่งได้เป็นกี่ยุค แต่ละยุคมีลักษณะสำคัญอย่างไรบ้าง จงอธิบาย
2. แนวความคิดทางรัฐศาสตร์ที่สามารถอธิบายรูปแบบของการเมืองไทยเป็นอย่างไรบ้าง จงตัวอย่างพร้อมอธิบาย
3. ประเทศไทยมีเกี่ยวข้องกับการทำรัฐประหารอย่างไรจงอธิบาย ?
4. ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงคณะรัฐมนตรีมาแล้ว 55 คณะ ท่านจงวิเคราะห์ว่าเพราะเหตุใด จึงทำให้มีการเปลี่ยนแปลงคณะรัฐมนตรีเกิดขึ้นบ่อย?
5. รัฐสภามีบทบาทในการบริหารประเทศอย่างไร ?